

A MAGYARORSZÁGI INNOVÁCIÓS RENDSZER JOGI ALAPJAI ÉS LEGFONTOSABB INTÉZMÉNYEI

1. BEVEZETÉS

A nemzeti innovációs rendszer Magyarországon az elmúlt három évben jelentős változáson ment át. Megszületett az innovációs kerettörvény¹ és a finanszírozási háttérrel biztosító innovációs alapról szóló törvény.² Az innováció előmozdításáért egy országos hatáskörű közigazgatási szerv, valamint egy regionális hálózat felel. A kutatás-fejlesztési és innovációs pénzek kiosztása pályázati alapon, versenyelven működik. Továbbra sincs azonban egységes állami irányítás a szektor felett, hiányzik az EU irányába való egységes fellépés is, és úgy tűnik: a források kiosztása – bár sújtja az alapkutatást – tervezési hibák következtében nem mutat kellően hatékony növekedést az alkalmazott kutatás és a szellemi tulajdon-centrikus technológiahasznosítás területén. Sok helyen gyerekcipőben jár az egyetemi technológiatranszfer irodák működtetése, és nem kellő sebességgű a *science park* alapú innovációs klaszterek szerveződése.

2. AZ INNOVÁCIÓS RENDSZER JOGI ALAPJAI

2.1. AZ INNOVÁCIÓS TÖRVÉNY

Az Országgyűlés 2004 decemberében fogadta el az innovációs törvényt, melynek alapvető célja, hogy javítsa a magyar gazdaság versenyképességét és hozzájáruljon a fenntartható fejlődés kialakításához. A jogszabály egy kerettörvény, amely Magyarország történetében először szabályozza átfogó módon az innovációs tevékenységet, az intézményrendszert, a finanszírozást, a szellemi tulajdon-jog kérdéskörét, a tudástermelést a gazdaságba „becsatornázó” közvetítő, vállalkozói (*spin-off*) tevékenységet. Egyben a törvény érinti a kutatói utánpótlás, a humán erőforrások kérdéskörét csakúgy, mint a tudósok, kutatók és a mérnökök jobb társadalmi megbecsülésének ügyét. A törvényben foglalt szabályozás és az elfogadásából fakadó intézkedések célja továbbá az európai uniós kutatási források, valamint a Strukturális Alapok 2007–2013 között elosztandó K+F és innovációs célú forrásainak eredményes hazai felhasználása.

¹ 2004. évi CXCV. törvény a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról

² 2003. évi XC. törvény a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról

Az innovációs törvény azt a szemléletet képviseli, hogy a közvagyonnak a köz érdekében gazdaságilag is hasznosulnia kell, és szabályozott viszonyok között hozamot kell termelnie. A költségvetési kutatóhelyek vezetőitől elvárja, hogy a rájuk bízott vagyoni növekedéséért dolgozzanak. Ennek érdekében lehetővé teszi, hogy az eddigieknél jobban tudjanak alkalmazkodni a piaci feltételekhez. Az innovációs törvény 18. §-ának (1) bekezdése alapján a közfinanszírozású kutatóhelyeknek 2006. január 1-jétől szellemi tulajdonkezelési szabályzattal kell rendelkezniük. 2006. január 1-jétől csupán azok a kutatóhelyek pályázhatnak közfinanszírozású támogatásra, amelyek rendelkeznek ilyen szabályzattal.

A szellemi tulajdonkezelési szabályzatok kidolgozásához a Magyar Szabadalmi Hivatal (MSZH) és a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH) közreműködésében módszertani útmutató készült.³ Ugyan az útmutatóban foglaltak a kutatóhelyek számára semmilyen kötelező erővel nem bírnak, a kutatóhelyeken létrejött szellemi alkotások jogszabályi környezetének, illetve hasznosítási lehetőségeinek számos kérdését érintik. Az útmutató egy olyan – az európai közösségi innovációpolitika által is támogatott – modell⁴ tekint követendő példának, ahol a létrehozott szellemi alkotásokhoz kapcsolódó jogokat a kutatóintézet szerzi meg (hasonlóan az ún. licenciamodellhez), ezen túlmenően azonban a kutatóhelyeknek hangsúlyozottan törekedniük kell ipari szereplők bevonásával megvalósítandó közös kutatási projektek szervezésére, illetve hasznosító vállalkozások alapításában való aktív közreműködésre is. Magyarországon – a szellemi tulajdon kincstári vagyoni körbe tartozásának problematikájától eltekintve – a gyakorlatban az iparjogvédelmi jogszabályok, illetve a szerzői jogi törvény rendelkezései értelmében a kutatóhely mint munkáltató szerzi meg a szellemi alkotáshoz fűződő jogokat a szolgálati és alkalmazotti jellegű iparjogvédelmi alkotások és a munkaviszonyban előállított szerzői művek tekintetében. Következésképpen a kutatóhelynek kell(ene) a szellemi tulajdon megfelelő hasznosításáról is gondoskodnia, amelynek egyik eszköze lehet egy megfelelő tartalommal megalkotott és elfogadott szellemi tulajdonkezelési szabályzat.

Érdemes megjegyezni, hogy van egy olyan személyi kör, amelyre nem vonatkoznak a szolgálati és alkalmazotti jellegű iparjogvédelmi alkotásokra és a munkaviszonyban előállított szerzői művekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések, mégis létrehozhat a kutatóhelyeken innovációs szempontból is számottevő szellemi alkotásokat. E személyi kör a kutatóhellyel hallgatói jogviszonyban állók köre. A kérdést ugyan megpróbálta rendezni a felsőoktatásról szóló – nemrég hatályba lépett – törvény⁵ azzal, hogy a hallgatók által lét-

³ Letölthető: http://www.mszh.hu/letolt/szellemi_tulajdon_kezelesi_utmotato.pdf

⁴ Management of Intellectual Property in Publicly-funded Research Organisations: Towards European Guidelines (Expert group report – Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2003) letölthető: <http://europa.eu.int/comm/research/era/pdf/iprmanagementguidelines-report.pdf>

⁵ 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról

rehozott szellemi alkotásokat *de lege* az anyaintézmény tulajdonába utalja,⁶ de a vonatkozó rendelkezés olyannyira nehezen értelmezhetőre sikerült, hogy megnyugtató megoldást csak a szabályzat útján lehet elérni.

A szabályzat tárgyi hatálya kapcsán a know-how-t érdemes még említeni. A know-how esetében azonban a szabályzat gyakorlati alkalmazhatóságát szem előtt tartva érdemes különbséget tenni a rögzített, dokumentált formában megjelenő know-how, illetve az ún. „személyes”, azaz egy meghatározott személyhez kapcsolódó know-how között. A szabályzat hatályát gyakorlati okokból csak olyan know-how-ra célszerű kiterjeszteni, amely megfogható, az alkotóktól függetlenül is létező formában (írásban vagy elektronikus úton) is rendelkezésre áll. Ezt a szűkítést a szellemi alkotásnak az innovációs törvény szerinti hasznosító vállalkozásba történő apportálására tekintettel is indokolt megtenni, a Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiumának egyik állásfoglalása alapján ugyanis csak az ilyen jellegű know-how-t lehet vagyoni hozzájárulásként gazdasági társaság tulajdonába adni.⁷

A kutatási tevékenység során olyan információk, megoldások vagy adatok is keletkezhetnek, amelyekre iparjogvédelmi oltalom sem szerezhető és know-how-nak sem minősülnek, de amelyeknek nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása mégis sértené, illetve veszélyeztetné a kutatóhely jogos érdekeit. Ezek az információk, megoldások vagy adatok – hasonlóan a know-how-hoz – a Ptk. 81. §-ának (2) bekezdése alapján üzleti titoknak minősülnek, és a törvény a megsértésükhöz jogkövetkezményeket is fűz, feltéve, hogy titokban tartásuk érdekében a kutatóhely a szükséges intézkedéseket megtette. Ez utóbbi feltétel teljesítése érdekében indokolt utalni ezen információk üzlettitok-jellegére, és – ugyanúgy, ahogy a know-how esetében – kötelezettségként kell előírni azok titokban tartását.

A szellemi alkotásokhoz kapcsolódó jogok innovációt megelőző sorsát tekintve alapvetően kétfajta viszonyrendszert kell megvizsgálni. Ezek egyike a szellemi alkotást ténylegesen létrehozó természetes személy/kutató és az őt foglalkoztató kutatóhely közötti jogviszony, a másik pedig az adott kutatóhely és a kutatóhellyel kutatási vagy egyéb vállalkozási, megbízási, támogatási, illetve konzorciumi szerződési jogviszonyban álló másik kutatóhely, ipari szereplő vagy anyagi támogatást nyújtó egyéb szerv, szervezet közötti jogviszony.

Az első típusú jogviszonyra vonatkozóan ír elő kötelezettséget az innovációs törvény, amelynek értelmében a közfinanszírozású kutatás-fejlesztési támogatással megvalósított projekt kedvezményezettje köteles gondoskodni arról, hogy a projekt keretében létrejött

⁶ A törvény ugyanis csak a hallgató által előállított, dolognak minősülő szellemi alkotásokra rendeli alkalmazni a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott szellemi alkotásokra vonatkozó rendelkezéseket (azaz a kutatóhely jogszerzését), márpedig egy szellemi alkotás nemcsak hogy szükségszerűen nem, de még csak tipikusan sem ilt dologi formát.

⁷ Lásd a Legfelsőbb Bíróság GK 52. számú állásfoglalását: „a know-how apport tárgyát akkor képezheti, ha ez a szellemi ismeret tárgyi formában megjelenik (pl. tanulmány, technológiai leírás stb.), s ezáltal az apportőr személyétől elválasztható”.

szellemi alkotással kapcsolatos, a jogszabály adta keretek közötti lehető legteljesebb jogosultságok a kedvezményezettre szálljanak át. Hasonló értelmű előírásoknak kell megfelelniük azoknak a kutatóhelyeknek is, amelyek az EU 6. Keretprogramját igénybe véve kívánnak pályázati forrásokhoz jutni. A második típusú jogviszonyok közül a konzorciumi szerződést kell kiemelni, egyúttal indokolt lehet az ezen szerződéstípus megkötésére vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket a szabályzatban is rögzíteni. Az innovációs törvény 17. §-ának (2) bekezdése szerint ha több személy vagy szervezet együttesen pályázik közfinanszírozású kutatás-fejlesztési támogatásra, a pályázat kiírója megkövetelheti az együttműködésben részes feleknek (a konzorcium tagjainak) a projekt eredményeként létrejött szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogokra vonatkozó előzetes – a hasznosítást is elősegítő – megállapodását. Az EU 6. Keretprogramjának forrásaira pályázó konzorciumok esetében pedig az Európai Bizottság a támogatási szerződés megkötése előtt elvárja a konzorciumi szerződés aláírását, és ennek kidolgozásához támpontokat is ad a pályázók számára.⁸ Ezeket célszerű figyelembe venni azon kutatási együttműködésekkor, amelyekben magyar kutatóhely vesz részt.

Kutatási konzorciumok esetében mindig érdekes kérdés, hogy a közösen létrehozott kutatási eredmény tekintetében az egyes részes feleket milyen jogok is illetik meg a létrejött szellemi alkotás tekintetében. Itt markánsan eltér egymástól a hazai és az európai gyakorlat. A magyar jogi szabályozás szerint ha valamely iparjogvédelmi oltalomra alkalmas szellemi alkotásnak több jogosultja van, a szellemi alkotást bármelyik jogosult egyedül is hasznosíthatja, köteles azonban társainak – részesedési hányaduk arányában – megfelelő díjat fizetni. Harmadik személy részére hasznosítási engedélyt csak közösen adhatnak. Az EU keretprogramjainak égisze alatt megkötött konzorciumi szerződések a francia jog rendelkezéseihez közel álló megoldást alkalmaznak. Ez a következő rendelkezéseket jelenti: (i) bármelyik jogosult általi kizárólagos felhasználás csak a többi jogosult hozzájárulásával lehetséges, és őket a kizárólagos felhasználás ellenértékéért megfelelő díjazásban kell részesíteni vagy más módon kompenzálni; (ii) valamennyi jogosult közvetve vagy közvetlenül használhatja a közös szellemi alkotást (ideértve a nem kizárólagos licenciák biztosítását is), amennyiben az ipari konzorciumi tagnak a kizárólagos hasznosításra vonatkozó esetleges igényét figyelembe vették; (iii) amennyiben a közös jogosultak bármelyike a nem kizárólagos hasznosításból jelentékeny bevételre tesz szert, úgy a többi jogosultat a bevételből méltányos módon részesíteni kell.

Végül ki kell térni a kutató díjazására is, hisz a kutatót a szellemi alkotás hasznosítása esetén – illetve jogszabály által meghatározott egyéb esetekben is – díjazás illeti meg. A kutatót megillető díj mértékét a jogszabályok nem határozzák meg, a díjazás a felek közötti megállapodás tárgyát képezi, csupán az arányosság követelményének kell eleget tenni. Az egyedi tárgyalásokkal és a szerződéskötésekkel járó költség és bizonytalanság egyaránt csökkenthető lenne, ha a szabályzat a felek közötti jogviszonyt szabályozó általános szerző-

⁸ Lásd: http://europa.eu.int/comm/research/fp6/model-contract/pdf/checklist_en.pdf

dési feltételként rögzítené, hogy milyen mértékű díjazásra is jogosult a kutató. Itt talán érdemes a 2002-ben hatályba lépett német jogi szabályozásra utalni,⁹ amely például az egyetemi kutatók szolgálati találmányainak értékesítéséből származó bruttó bevétel 30%-át határozza meg találmányi díjként. A legtöbb amerikai szabályzat szintén a díjbevétel százalékos megosztását rögzíti.¹⁰

A közfinanszírozású kutatóhelyeken létrehozott szellemi alkotások jogi környezetének vizsgálatakor nem kerülhető meg az a – kutatóhelyek által a gyakorlatban többnyire figyelmen kívül hagyott – tény, hogy eltérő jogi szabályozás hiányában az így létrehozott szellemi tulajdonra is a kincstári vagyon kezelésére vonatkozó általános szabályokat kell(ene) alkalmazni. A kincstári vagyonra vonatkozó államháztartási jogszabályok [mindenekelőtt az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény (a továbbiakban: Áht.)] alkalmazása azonban számos olyan problémát vet fel, amely az innovációs törvényben rögzített célokkal és a kutatóhelyek gyakorlati igényeivel nehezen egyeztethető össze (különös tekintettel a kutatási együttműködésekben való sikeres szerepvállalásra).

A probléma megoldását az MSZH elnöke mellett tanácsadói feladatokat is ellátó Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács (a továbbiakban: MSZTT) a 2005. május 27-én megtartott testületi ülést követően kiadott állásfoglalásában¹¹ is sürgette. Az állásfoglalás rögzíti, hogy a szellemi tulajdon kincstári vagyonná minősítése nem áll összhangban sem a szellemi alkotások természetével, sem pedig az állam innovációs célkitűzéseivel. Az innováció támogatása mint – az innovációs törvényben is meghatározott – állami feladat (amely feltételezi a piaci hasznosítást is) nagyobb prioritással rendelkezik, mint az egyes kutatóhelyek intézményi keretein belül történő hasznosítás érdekében a kincstári körben tartás. Az állami vagyon hasznosulásához fűződő közérdek sokkal inkább megóvható olyan szellemi tulajdon-kezelési szabályzatok elfogadása útján, amelyek elkészítését a szellemi tulajdon-kezelési szabályzatok módszertani útmutatója is elő kívánja segíteni.

A következőkben megpróbáljuk felvázolni a problémakör lényegét, illetve, hogy a hatályos szabályozás mely konkrét rendelkezései nehezítik, illetve akadályozzák a közfinanszírozású kutatóhelyeken létrehozott szellemi alkotások megfelelő hasznosítását. Ennek során az Áht. vonatkozó szabályai mellett az államháztartás működési rendjéről szóló 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Ámr.), illetve a kincstári vagyonnal való gazdálkodásról szóló 58/2005. (IV. 4.) Korm. rendelet érdemelnek különös figyelmet.

Az Áht. 109/B. §-ának c) pontja alapján az állam központi költségvetési szervei, illetve közhasznú szervezetei közérdekű, továbbá egyes gazdasági célú feladatai ellátásához szükséges immateriális javak a kincstári vagyonba tartoznak. A fenti megállapítást támasztja alá

⁹ § 42 des Gesetzes über Arbeitnehmererfindungen (ArbNErfG) – A munkavállalók találmányairól szóló törvény 42. §-a.

¹⁰ Lásd például: Harvard University Royalty Sharing Policy for Intellectual Property – Elérhető: <http://www.techtransfer.harvard.edu/RoyaltySharing.html>

¹¹ http://www.mszh.hu/hivatalrol/testuletek/msztt/allasfog_2005_kincstar.pdf

a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény 5. §-a (3) bekezdésének rendelkezése is, amelynek értelmében az Akadémia – törzsvagyonán túlmenően – a rábírt ingatlanokat, tárgyi eszközöket és egyéb vagyontárgyakat elidegeníteni, megterhelni, alapítványba vagy gazdasági társaságba nem pénzbeli hozzájárulásként bevinni, másnak használatba adni csak a kincstári vagyona vonatkozó szabályok szerint jogosult. Következésképpen eltérő szabályozás hiányában a hatályos jogszabályok alapján a közfinanszírozású kutatóhelyek szellemi tulajdona ténylegesen is a kincstári vagyon részét képezi.

Első kérdésként az vetődik fel, hogy a szellemi alkotáshoz fűződő jogok milyen módon kerülnek be a kincstári vagyoni körbe. A kincstári vagyonnal való gazdálkodásról szóló 58/2005. (IV. 4.) Korm. rendelet 3. §-ának (1) bekezdése ugyanis azt mondja ki, hogy a központi költségvetési szerv – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a dolog tulajdonjogát vagy a gazdálkodó szervezet részesedését szerzi meg az állam javára. A szellemi alkotásokról e jogszabály nem tesz említést. Mivel az Áht. értelmében a szellemi tulajdont a kincstári vagyon részének kell tekinteni, így feltehetően e kormányrendelet rendelkezéseit a szellemi tulajdonra is érteni kell, habár a jogszabály gyakorlati útbaigazítást nem ad.

A kincstári vagyoni körbe kerülés után a következő kérdés, hogy ki jogosult e vagyonelem tekintetében a vagyonelem jogok gyakorlására. Az Áht. 109/F. §-ának (3) bekezdése értelmében a Kincstári Vagyon Igazgatóság (a továbbiakban: KVI) közvetlenül vagyonelemelői jogot gyakorol minden olyan kincstári vagyontárgy felett, amelynek nincs más vagyonelemelője. A kincstári vagyonnal való gazdálkodásról szóló 58/2005. (IV. 4.) Korm. rendelet 19. §-ának (2) bekezdésében foglaltak alapján a közfinanszírozású kutatóhely kincstári vagyonnyilvántartási szabályzatában meghatározott adattartalommal, gyakorisággal, az abban előírt módon és formában köteles adatot szolgáltatni az általa megszerzett olyan vagyonelemről, amelyek a kincstári vagyon részét képezik. A kormányrendelet 3. §-ának (4) bekezdése értelmében a közfinanszírozású kutatóhely a bejelentésben kérelmezheti az adott vagyonelemre a vagyonelemelői jog megszerzését. Ilyen esetben a KVI a bejelentést követő 30 napon belül köteles a vagyonelemelői szerződést a bejelentővel megkötöni. Ezen eljárás mindenképpen nehézkesnek tűnik.

Azonban nemcsak a jogok megszerzése kapcsán merülnek fel problémák, de a kincstári vagyon kezelésére vonatkozó hatályos jogszabályok is komoly akadályokat gördítenek a szellemi tulajdon megfelelő módon történő hasznosítása elé. Az Áht. 109/H. §-ának (1) bekezdése értelmében kincstári vagyont értékesíteni, arra zálogjogot, illetve haszonélvezeti jogot alapítani – ha törvény vagy kormányrendelet másképp nem rendelkezik – kizárólag a KVI jogosult. Az Ámr. 108. §-ának (1) bekezdése értelmében az államháztartás alrendszeréhez kapcsolódó – a költségvetési törvényben, a kincstári vagyon kezelésére vonatkozó kormányrendeletben meghatározott értékhatár feletti – vagyont értékesíteni, a vagyonelemelői jogát, a vagyon használatát, illetve a hasznosítás jogát átengedni – ha törvény vagy törvény felhatalmazása alapján kiadott jogszabály kivételt nem tesz – csak nyilvános (indokolt esetben zártkörű) versenytárgyalás útján, a legjobb ajánlatot tevő részére lehet.

Ehhez képest a közfinanszírozású kutatóhelyek kutatási tevékenységük egyre jelentősebb részét más – gyakran nem kincstári körbe tartozó, illetve nem is hazai – intézményekkel, szervezetekkel közösen folytatják. A kutatás-fejlesztési pályázatok egyre jelentősebb részét is kutatási konzorciumok részére írják ki, valamint egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek az iparral közösen folytatott kutatásra. Amint arról már szó volt, ilyenkor az együttműködő felek közötti belső jogviszonyt konzorciumi szerződés szabályozza, amelyet adott esetben jogszabály kötelezővé is tehet. Mint már említettük az innovációs törvény 17. §-ának (2) bekezdése szerint például közfinanszírozású kutatás-fejlesztés esetében a pályázat kiírója megkövetelheti az együttműködésben részes feleknek (a konzorcium tagjainak) a projekt eredményeként létrejött szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogokra vonatkozó előzetes – a hasznosítást is elősegítő – megállapodását. Hasonló előírásoknak kell megfelelniük az Európai Unió kutatás-fejlesztési keretprogramjainak forrásaira pályázó konzorciumoknak is.

A közfinanszírozású kutatóhelyek esetében a konzorciumi szerződésnek a létrehozandó szellemi tulajdon feletti tulajdonosi jogok megosztására irányuló rendelkezése azt jelenti, hogy a kutatóhely egy kincstári vagyonelemre vonatkozó váromány tekintetében vállal kötelezettségeket. Mivel egy kutatási projekt megindulásakor többnyire lehetetlen meghatározni, hogy milyen értékű szellemi tulajdon jön majd létre, így az is megeshet, hogy egy közfinanszírozású kutatóhely a konzorcium közös kutatási eredményének hasznosításához nem járulhatna hozzá, hiszen a saját (kincstári vagyonnak minősülő) részesedése tekintetében az értékesítést csak a KVI végezheti nyilvános versenytárgyalás útján. Ez feltehetően kevés megértésre találna a többi konzorciumi tag részéről, és hátrányosan befolyásolná az adott kutatóhely esélyeit a későbbi kutatási együttműködések kialakítására. Egyébiránt a szellemi alkotások tekintetében a kincstári vagyon értékesítésére vonatkozó – az Áht. 109/D. §-ának (3) bekezdésében meghatározott – eljárások többsége nem egyeztethető össze a szellemi alkotások jellegével sem. Mivel a szellemi tulajdon tárgya többnyire rendkívül specifikus, nem tűnik életszerűnek a hasznosító partnerek nyilvános pályázat vagy árverés útján történő felkutatása.

Az egész problémakör – mint ahogyan azt az MSZTT hivatkozott állásfoglalása is rögzíti – csak jogalkotói lépéssel, az Áht. kincstári vagyonra vonatkozó szabályainak felülvizsgálásával és az innovációs törvényben megfogalmazott célokkal összhangban álló újraszabályozásával oldható meg. Ezen törvénymódosítás keretében a közfinanszírozású kutatóhelyeknek a szellemi alkotásokhoz kapcsolódó azon jogok tekintetében, amelyeket a kutatóhely jogszabály erejénél fogva, illetve valamely jogügylet folytán megszerez, széles körű rendelkezési jogot kellene kapnia.

2.2. AZ INNOVÁCIÓS ALAPRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY

Az innováció finanszírozási szükségletének kielégítésére 2003 novemberében fogadta el az Országgyűlés a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapról szóló 2003. évi XC. törvényt.

A törvény által létrehozott elkülönített állami pénzalap egyrészt a vállalatok befizetéseiből, másrészt ennek megfelelő összegű állami hozzájárulásból tevődik össze. A gazdasági társaságok a saját, valamint a költségvetési és nonprofit kutatóhelyektől megrendelt K+F tevékenység költségeivel csökkenthetik a befizetendő innovációs járulék mértékét.

A törvény része a kutatás-fejlesztés irányítási, finanszírozási és intézményi rendszere átfogó reformjának, amely a kormányprogram innovációalapú versenyképesség-növelő célkitűzéseinek megvalósítását szolgálja. Az elkülönített állami pénzalap létrehozása kifejezi azt a kiemelt figyelmet, amely a kormány gazdaságpolitikájában és általában az állam gazdaság-szabályozó tevékenységében a kutatás és fejlesztés, tágabban az innováció ügyét megilleti.

Az alap létrehozásával gyökeresen új helyzet áll elő a kutatás-fejlesztés és az innováció állami támogatásában. A kutatás és fejlesztés támogatására szolgáló központi forrás a következő években a 2002. évi ismert összeghez képest 20-40%-kal bővül,¹² a vállalkozások piac által generált és ellenőrzött K+F tevékenységének központi támogatási lehetősége viszont többszöröződik. Ezzel megteremtődik a keresletvezérelt kutatás- és innovációtámogatási politika forrása. Egyben lehetővé válik, hogy az eddiginél nagyobb arányban részesüljenek központi támogatásban a versenyképesség erősítéséhez, technológiai és piaci áttörésekhez szükséges kritikus méretet elérő kutatási-fejlesztési projektek.

A törvényben szabályozott befizetési kötelezettség formája járulék, ami azt jelenti, hogy – az adóktól eltérően – a vállalkozások ennek fejében ellenszolgáltatásra tarthatnak igényt, amely a tárgyi és intézményi kutatási-fejlesztési infrastruktúra fejlesztésében, általánosan hozzáférhető szolgáltatásaiban, valamint a pályázati úton elnyerhető támogatásokban ölt testet.

Az elkülönített állami pénzalap létrehozásának célja az volt, hogy feloldja a többéves kötelezettségvállalást jelentő K+F projektek és az éves ciklusú költségvetési gazdálkodás közötti feszültséget. Az alap bevételi forrásai közül a két legfontosabb a központi költségvetési támogatás (amit eddig még nem bocsátottak rendelkezésre), valamint a gazdasági társaságok meghatározott köre által befizetendő járulék. A törvény jelenleg hatályban lévő rendelkezései értelmében az alap felett az oktatási és kulturális miniszter rendelkezik, aki e jogát törvényi felhatalmazással átruházza a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal elnökére.

Bár az alap működéséről szóló törvény egyértelműen a vállalati szektorban folyó innováció serkentését jelölte meg célként, az Állami Számvevőszék 2005-ben készült jelentése szerint eddig a pénzeknek csupán 20-25 százaléka jutott a fejlesztést végző cégekhez, a többit áttételesen intézményfinanszírozásra fordították.¹³ Ezenfelül az érintett miniszterek között ismételtelen szóba került a 2005-ben több mint 40 milliárdos innovációs alappal gazdálkodó NKTH pályázattalási gyakorlata is. Ezzel szemben megfogalmazták kritikáikat, például hogy

¹² *Szitáné Kazai Ágnes*: Reformok a kutatás-fejlesztés területén. Magyar Felsőoktatás, 2004. 3. sz.

¹³ <http://www.nol.hu/cikk/398840>

a pályázatokat ismeretlen összetételű bizottságok bírálják el, indoklást vagy tételes értékelést nem tesznek közzé.

2.3. A KOCKÁZATITŐKE-ALAPOKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY

A piaccgazdaságokban működő pénzügyi intézményrendszer jogi keretei az évezred végére Magyarországon kiépültek, hiányzott azonban még a kockázati tőke szabályozása. Ezt a hiányt pótolta a kockázatitőke-befektetésekről, a kockázatitőke-társaságokról, valamint a kockázatitőke-alapokról szóló 1998. évi XXXIV. törvény. A törvény rendeltetése az volt, hogy elősegítse korszerű és versenyképes új vállalkozások létrejöttét, valamint nagy növekedési képességű vállalkozások fejlesztését azáltal, hogy megfelelő szabályozással, jogi és pénzügyi feltételek megteremtésével ösztönözze a vállalkozásokba befektető kockázatitőke-társaságok és kockázatitőke-alapok tevékenységét, valamint a megtakarításoknak kockázatitőke-társaságokba és kockázatitőke-alapokba történő áramlását. A törvény ehhez létrehozta a kockázati tőke tevékenységéhez kapcsolódó adó- és számviteli szabályozás jogszabályi kereteit. Hasonlóképpen rendeltetése volt a technológiai fejlődés előmozdítása, a felzárkózás segítése. Ennek ellenére az egész szabályozás zsákutcának bizonyult – az elmúlt hat évben mindössze két kockázatitőke-alap létesült Magyarországon –,¹⁴ nem ösztönözte a tőkebefektetést, de a tudásintenzív befektetések hiányának a projektek éretlensége is oka volt. Ennek eredménye az lett, hogy a 2005. évi CLXXXVI. törvény a korábbi kockázatitőke-törvényt hatályon kívül helyezte, s rendelkezéseit a jogalkotó beépítette – bizonyos tartalmi és koncepcionális változtatások érvényesítése mellett – a tőkepiacról szóló törvénybe.

A korábbinál rugalmasabb rendelkezések jobban fognak illeszkedni a piaci igényekhez és a nemzetközi gyakorlathoz. A szabályozás logikája is megfordul: míg korábban az minősült kockázatitőkealap-kezelőnek, aki döntése alapján a törvény hatálya alá került; az új szabályozás szerint az minősül kockázatitőkealap-kezelőnek, aki ilyen tevékenységet végez, függetlenül a tevékenységet végző döntésétől. A korábbi szabályozás szerint a tőkét az alap létrehozásakor, teljes összegben kellett befizetniük a befektetőknek, az új rendelkezések értelmében erre a befektetőknek legfeljebb hat évük lesz, amelyen belül a kínáló kockázatitőke-befektetések határozzák meg a befizetés ütemét. A kockázatitőke-alap csak zártkörűen hozható létre, így a kezelési szabályzat rendelkezéseinek meghatározása révén a befektetők kellő befolyást tudnak gyakorolni az alap működtetésére és a kockázatitőke-alapkezelő tevékenységére. A befektetési korlátozások egy hagyományos befektetési alaptól eltérőek lesznek.

¹⁴ www.pszaf.hu/hatarozatok

3. AZ INTÉZMÉNYI HÁTTER

3.1. KORMÁNYZATI ÉS KÖZIGAZGATÁSI SZERVEK

Az alábbiakban a megújult magyar innovációs rendszer intézményi struktúráját és az ezekhez kapcsolódó legfontosabb háttérjogszabályokat kívánjuk bemutatni.

3.1.1. A kormány

A magyar innovációs rendszer legfelső szintjén a kormány áll, mely – egyebek mellett –

- a) biztosítja a tudományos élet szabadságát;
- b) középtávú tudomány-, technológia- és innovációpolitikai (TTI) stratégiát tesz közzé, amelyet szükség szerint, de legalább két évente felülvizsgál;
- c) megvalósítja saját TTI-politikáját, ennek részeként meghatározza és összehangolja a minisztériumok és a kormánynak közvetlenül alárendelt szervek TTI-politikai tevékenységét; ennek érdekében Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégiumot és Tanácsadó Testületet működtet;
- d) ösztönzi a vállalkozásokat a K+F tevékenységbe és a K+F eredmények hasznosításába történő befektetésekre;
- e) gondoskodik a szellemi tulajdon hasznosulásának ösztönzéséről;
- f) átlátható pályázati rendszereken keresztül pénzügyi támogatást nyújt a kutatás-fejlesztési és kutatási eredmények hasznosítására irányuló tevékenységhez, a nemzeti innovációs rendszer infrastruktúrájának fejlesztéséhez.

3.1.2. A Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium

A Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium (kollégium) a miniszterelnök vezetésével működő, legfelső kormányzati tudomány-, technológia- és innovációpolitikai (TTI) egyeztető fórum. A kollégium megtárgyalja a kormány számára készített tudomány-, technológia- és innovációpolitikai tárgyú előterjesztéseket, és összehangolja a TTI-politikát érintő feladatokat.

3.1.3. A Tudomány- és Technológiapolitikai Tanácsadó Testület

A kollégium által végzett állami feladatok ellátásának segítése érdekében tanácsadó, döntés-előkészítő, koordináló és értékelő testületként Tudomány- és Technológiapolitikai, Versenyképességi Tanácsadó Testület működik. A testület közreműködik az országos

tudomány- és technológiapolitikának a társadalom- és gazdaságpolitikával összehangolt kidolgozásában.

A testület

- a) véleményezi a kormány elé kerülő tudomány- és technológiapolitikai tárgyú előterjesztéseket, a kutatás, fejlesztés és innováció stratégiai terveit, a döntéshozatallal kapcsolatos javaslatokat;
- b) véleményezi a tudományos munka állami támogatását, a kutatás-fejlesztés és az innováció ösztönzését szolgáló pénzügyi források költségvetési tervezését és felhasználásának stratégiáját;
- c) véleményezi a pénzügyi források felhasználásáról szóló beszámolókat.

A Tudomány- és Technológiapolitikai Tanácsadó Testület legfeljebb tizennégy tagból áll, működési rendjét maga alakítja ki, és azt a Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium hagyja jóvá. A testületben többségben kell lenniük a kormányzati tisztséget nem viselő személyeknek. A testület tagjait és elnökét a miniszterelnök nevezi ki legfeljebb három évre, a kinevezési idő egy alkalommal, legfeljebb három évvel meghosszabbítható.

3.1.4. A minisztériumok és a felügyeletük alatt álló szervek részvétele az innovációpolitika végrehajtásában

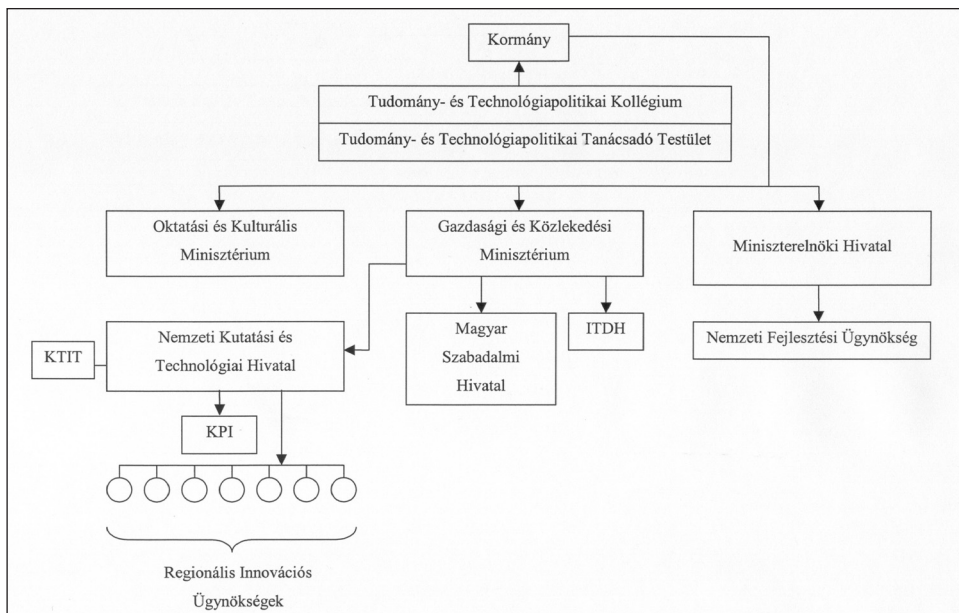
Magyarországon az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM), a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM), valamint a Miniszterelnöki Hivatal játszik szerepet az innovációpolitika végrehajtásában. Ami ezen minisztériumok általános feladatait illeti a kutatás-fejlesztés és a technológiai innováció területén, elmondható, hogy kezdeményezik, finanszírozzák és koordinálják a tárca felelősségi körébe tartozó stratégia kidolgozását és a szakmapolitikai intézkedések megalapozását szolgáló kutatási-fejlesztési tevékenységet, felügyelik a szakmapolitikájuk tudományos megalapozását végző, szakterületükhöz tartozó kutató-fejlesztő szervezeteket. Tervezik és kezelik a K+F és innovációs célú tárcaforrásokat, és megteremtik ennek szervezeti és intézményi feltételeit, feladat- és felelősségi köröknek megfelelően részt vesznek a tudomány- és technológiapolitika koordinálásáért felelős kormány szerv által kidolgozandó országos koncepciók, célkitűzések kialakításában. Feladat- és felelősségi köröknek megfelelően nemzetközi szakmai együttműködést folytatnak, és ellátják a nemzetközi megállapodások alapján rájuk háruló feladatokat.

Az OKM Tudománypolitikai Főosztálya működteti a Tudomány- és Technológiapolitikai Titkárságot. A Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium, valamint a Tudomány- és Technológiapolitikai, Versenyképességi Tanácsadó Testület működésével kapcsolatos koordinációs, szervezési és adminisztratív feladatokat a titkárság látja el. Vezetőjét az oktatási és kulturális miniszter bízza meg. A Tudomány- és Technológiapolitikai Kollégium és a Tudomány- és Technológiapolitikai Tanácsadó Testület működésének költségeiről, továbbá a

Tudomány- és Technológiapolitikai Titkárság feladatainak ellátásával kapcsolatos kiadások fedezetéről az oktatási és kulturális miniszter gondoskodik.

A Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH) központi hivatal, amely felett a felügyeleti jogot a gazdasági és közlekedési miniszter gyakorolja. Az NKTH-t mint a nemzeti K+F+I tevékenységek letéteményesének számító országos hatáskörű közigazgatási szervet a későbbiekben részletesen bemutatjuk.

A GKM szervezeti keretein belül a gazdaságfejlesztési szakállamtitkár alárendeltségében működik az Innovációs és K+F Főosztály. A főosztály – egyéb feladatai mellett – részt vesz a kutatás-fejlesztési- és az innovációpolitikát érintő kormányzati döntések kialakításában és megvalósításában, ellátja az EU Versenyképességi és Innovációs Programjának (CIP) hazai koordinációs feladatait, ellátja a miniszternek az NKTH szakmai felügyeletével kapcsolatos operatív feladatait, továbbá szervezi a miniszternek a Magyar Szabadalmi Hivatallal összefüggő feladatait is.

1. ábra: A magyar K+F+I intézményrendszer kormányzati és közigazgatási szervei

3.1.5. Az innovációs rendszer közigazgatási szervei

3.1.5.1. A Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal és a regionális innovációs ügynökségek

A magyar gazdaság versenyképességének növelése érdekében az elmúlt években elengedhetetlenné vált a nemzeti innovációs rendszer megújítása, egy kiszámítható fejlődési pálya

kijelölése. 2003-ban egy tervezetet készítettek, amely a nemzeti innovációs rendszer intézményi struktúrájára vonatkozott. A tervezet szerint a kormány szintű koordinációt az Innovációpolitikai Kabinet, míg a stratégiai irányítást a Miniszterelnöki Hivatal alatt működő Nemzeti Innovációs Ügynökség látta volna el, azonban a tervezettől eltérő struktúra alakult ki.

2004. január 1-jén a kormány országos hatáskörű kormányhivatalként létrehozta az NKTH-t. Az NKTH a tudomány- és technológiapolitika önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező országos hatáskörű szerve. Az NKTH mint központi hivatal felett a felügyeleti jogokat jelenleg a gazdasági és közlekedési miniszter gyakorolja. A NKTH önállóan gazdálkodó központi költségvetési szerv, előirányzatai felett teljes jogkörrel rendelkezik, alkalmazottai köztisztviselők. Az NKTH tevékenysége nem terjed ki az alapkutatással összefüggő állami feladatokra, és nem érinti az akadémiai törvényben szabályozott szervezetek funkcióit sem. Az NKTH feladatai – egyebek mellett – a következők:

- a) elemző, javaslattevő, döntés-előkészítő és koordináló feladatkört lát el a tudomány-, technológia- és innovációpolitika kormányzati feladatai tekintetében;
- b) javaslatot dolgoz ki a kutatási, fejlesztési és technológiai innovációs tevékenységek támogatási rendszerére, továbbá közreműködik a hazai és külföldi források felhasználásában, illetve ennek koordinálásában és nyilvántartásában;
- c) működteti a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapot;
- d) részt vesz az átfogó fejlesztési terv kidolgozásában;
- e) a nemzetközi és az európai uniós kutatás-fejlesztési és innovációs témakörökben el látja a kormányzati képviseletet.

A Kutatás-fejlesztési Pályázati és Kutatáshasznosítási Irodát (KPI) az Oktatási Minisztérium a Pénzügyminisztériummal egyetértésben hozta létre 2003. augusztus 1-jén, ez az innovációs támogatások lebonyolítását végzi. A KPI kincstári körbe tartozó, önállóan gazdálkodó központi költségvetési szerv, melynek szakmai felügyeletét az NKTH elnöke gyakorolja. A KPI alaptevékenysége keretében a következő feladatokat látja el:

- a) a kutatás-fejlesztési és egyéb innovációs pénzügyi források pályázati formában történő felhasználásának biztosítása, a pályázatokkal kapcsolatos pénzügyi lebonyolítási, irodai működtetési és gazdasági, ügyviteli szolgáltatások nyújtása a felügyeleti szerv részére;
- b) nemzetközi, európai közösségi és hazai forrású programokkal, pályázatokkal kapcsolatos előkészítő, lebonyolító és a szakmai ellenőrzés alapján szükségessé váló jogi és pénzügyi feladatok végrehajtása;
- c) a kutatási eredmények hasznosításának elősegítése és az innovációt előmozdító szolgáltató tevékenység ellátása.

A KPI-nek mint kormányzati ügynökségnek a missziója a magyar gazdaság versenyképességének javítása azáltal, hogy alkalmazza és megvalósítja a kormány innovációpolitikájához

kapcsolódó stratégiáját és programjait. Ennek keretében támogatást nyújt vállalkozások és non-profit intézmények kutatás-fejlesztési tevékenységéhez, elősegíti a szakmai információ és tudás terjesztését.

A Kutatási és Technológiai Innovációs Tanács az NKTH mellett működő, stratégiai kérdésekkel foglalkozó testület. Feladata a gazdaság modernizációjának, mindenekelőtt a tudományos és műszaki fejlődésnek, a technológiai innovációnak, a gazdaság nemzetközi versenyképessége javításának elősegítése. Feladatának ellátása érdekében a tanács az NKTH elnökével együttműködve állást foglal a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap tervezésének, működtetésének és felhasználásának stratégiai kérdéseiben. A Kutatási és Technológiai Innovációs Tanács – az Európai Unió által társfinanszírozott intézkedések kivételével – egyetértési jogot gyakorol az alap

- a) felhasználási terve tekintetében, beleértve a pályázaton kívül nyújtott egyedi támogatások odaítélésének a szempontjait;
- b) támogatási céljai, pályázati stratégiája és a pályázati eredmények értékelési szempontjainak meghatározása tekintetében;
- c) pénzeszközöiből nyújtott pénzügyi támogatások finanszírozási és döntéshozatali rendjének tekintetében.

A tanács tizenöt tagú testület. A tagok közül hét fő a kormányzatot képviseli, nyolc fő pedig a gazdasági, illetve a tudományos életet képviselő nem kormányzati szakember. A nem kormányzati képviselők legalább fele a gazdasági élet képviselője. A tanács tagjait és közülük a testület elnökét – az NKTH elnöke, továbbá a gazdasági és közlekedési miniszter véleményét figyelembe véve – az oktatási és kulturális miniszter előterjesztése alapján a miniszterelnök bízza meg három évre. A megbízás egy ízben, legfeljebb három évre meghosszabbítható.

Magyarországon jelenleg nagyjából több mint 600 cég foglalkozik aktívan kutatás-fejlesztéssel.¹⁵ Márpedig saját K+F nélkül nincs versenyképes termék, anélkül pedig nincs fejlődő gazdaság. A vállalatok a tökehiánnyal magyarázzák az innovációs tevékenység hiányát, de ugyanilyen gondot jelent a kutatási és a vállalkozói szféra közti együttműködés hiánya.

A gazdaság és a tudomány közeledését segítette a Regionális Innovációs Ügynökségek (RIÜ) létrehozása. A magyar innovációs rendszer egyik nagy hibája, hogy nincs átjárás a tudástermelés és -hasznosítás között. A stratégiakészítésnél hiába próbálják meg ennek egy-egy elemét önmagában kiragadni, akkor érhető el eredmény, ha rendszerben gondolkodnak. Ehhez pedig az kell, hogy legyenek meg azok a feltételek, amelyek révén a tudástranszfer működik, és amelyek révén a vállalkozások megtalálják az innovációhoz vezető utat. A regionális innovációs ügynökségek létrehozásával éppen ezeket a feltételeket kívánták megteremteni. Pályázatot írtak ki, amelyben fontos szempont volt, hogy ne kelljen teljesen

¹⁵ www.nkth.gov.hu

új intézményrendszert kialakítani, hanem felhasználták az elmúlt 15-20 év eredményeit, például a helyi vállalkozásfejlesztési központok, az ipari parkok, vállalkozói inkubátorok tapasztalatait. A pályázaton a regionális fejlesztési ügynökségekből, kamarákból, innovációs centrumokból, vállalkozási alapítványokból alakult konzorciumok indultak, és ma már minden régióban működnek az innovációs ügynökségek.

Ahhoz, hogy egy vállalkozás innovatív legyen, vagy egyáltalán megvalósuljon az innováció, rendkívül sok ismeretre van szükség, ilyen például a marketing, az iparjogvédelem, a szervezés, logisztika stb. Ezeket az ismereteket kell közvetíteni a vállalkozásokhoz, de ez nem állami feladat. Az viszont igen, hogy az állam biztosítsa a feltételrendszert ahhoz, hogy a tudás eljusson a vállalkozásokhoz. Az NKTH a regionális innovációs ügynökségek létrehozásával a feltételeket teremtette meg. A pályázat három évre szól. Az ügynökségeknek ennyi idő alatt kell kiépíteniük a rendszert, feltárni a lehetőségeket, segíteni abban, hogy a régió a fejlődését legjobban ösztönző stratégiát dolgozzon ki. Ezenkívül még számos, innovációval kapcsolatos feladatuk van. A régiók részéről a RIŰ-k vesznek részt a Nemzeti Fejlesztési Terv elkészítésében is. Az ügynökségek további feladata az innovációs alap regionális kiosztású része felhasználásának megtervezése, előkészítése és figyelemmel kísérése. Bár a K+F+I források felhasználási hatékonysága csak közép- és hosszú távon mérhető, bizonyos jelekből lehet következtetéseket levonni. Amennyiben a szellemi tulajdonjog-centrikus közelítéssel azt várjuk, hogy a támogatások következtében nőni fog a magyar és nemzetközi szabadalmazási aktivitás, a statisztika csalódást okoz. Hiába célozzák ugyanis az innovációs pénzeket a technológiatranszferre és a tudásközpontokhoz, jelentősen csökkent a külföldi szabadalmi aktivitás, míg ugyanis 2002-ben 110 392 PCT-eljárás indításából Magyarországról 842 származott, addig 2005-ben 133 761 PCT-eljárás indításából már csak 699-képviselte Magyarországot.¹⁶ A külföldi szabadalmazás tehát nemcsak arányában, de abszolút értékében is csökkent. Mindenfajta külön elemzés nélkül is nyilvánvaló a tény, hogy a védelem nélküli szellemi tulajdon-jogból gazdasági eredmény nem várható.

3.1.5.2. A Magyar Szabadalmi Hivatal

Az MSZH több mint száz éve a szellemi tulajdon-jogok védelmének legfőbb hazai letéteményese, illetve tölt be meghatározó szerepet a magyarországi innovációs intézményrendszerben. 2006. július 1-jétől az MSZH immár nem csupán hatósági tevékenységet lát el, hanem vállalkozási szerződés keretében nyújt az innovációhoz közvetlenül is kapcsolódó szolgáltatásokat. Jelenleg két szolgáltatás vehető igénybe: szabadalmi területen a technika állásának gyors felderítésére szolgáló expressz szabadalmi kutatás, míg védjegyterületen az egyszerűsített védjegyszűrés.¹⁷

¹⁶ Dr. Ferenc Török: How Universities can support their researchers in international R&D co-operation? A Budapesti Műszaki Egyetemen tartott előadás, 2006. május 29.

¹⁷ <http://www.mszh.hu/ugyfel/teriteses/>

3.1.5.3. A Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Kht. (ITDH)

Az 1993-ban hozták létre az ITDH Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Kht.-t a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium közös támogató intézményeként. Az ITDH feladata a kapcsolatteremtés a magyarországi vállalkozások és a külföldi partnerek között. A kapcsolatteremtés mellett információellátó funkcióval is rendelkezik mind a hazai gazdasági viszonyokra, mind a külföldi partnerekre vonatkozóan. Az ITDH innovációsegítő tevékenysége által erősödött meg, hogy a tudás- és technológiaalapú gazdaság kiépítése állami célkitűzéssé vált. Ezt követően az ITDH innovatív projektekről adatbázisokat és kiadványokat készít, a tudásalapú cégeknek külföldi „roadshow”-kat szervez, és igyekszik a külföldi tőkét a hazai tudásalapú vállalkozásokhoz vonzani.

3.1.5.4. A Nemzeti Fejlesztési Hivatal és a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség

A kormány a hosszú és középtávú fejlesztési tervezési feladatok ellátására, az Európai Unió pénzügyi támogatásainak igénybevételéhez szükséges tervek elkészítésére, e támogatások felhasználásához szükséges tevékenység végzésére és más kormányzati szervek ilyen tevékenységének koordinálására létrehozta a Nemzeti Fejlesztési Hivatalt. 2006. július 1-jétől a *Nemzeti Fejlesztési Hivatalból és a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) végrehajtását irányító szervezetekből létrejött a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség*. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökségről szóló 130/2006. (VI. 15.) Korm. rendelet értelmében az ügynökség a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter irányítása alatt működő központi hivatal. Feladatkörébe tartozik az országos szintű fejlesztéssel, fejlesztési tervezéssel és programozással kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolása az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájával, valamint pénzügyi támogatásainak felhasználásával kapcsolatos hazai feladatok ellátása. Szervezetén belül hozták létre – az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program kivételével – az operatív programok irányító hatóságát. Ennek megfelelően a korábban a gazdasági és közlekedési miniszter által felügyelt Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) Irányító Hatósága is az ügynökséghez került.

3.2. NEM KORMÁNYZATI SZERVEK ÉS TESTÜLETEK

3.2.1. A K+F tevékenységet végző intézmények

Magyarországon – az európai gyakorlattal összhangban – az egyetemek az alap- és alkalmazott kutatás legfőbb letéteményesei. A magyar egyetemeken több ezer kutató munkálkodik. A kutatás finanszírozására jellemző, hogy az állami támogatáshoz egyre gyakrabban megkövetelik a hasznosításcentrikus kutatómunkát. Ennek a folyamatnak a része, hogy az álla-

mi támogatások nem ritkán nagy összegű, a kutatási tevékenység hatékonyságához szükséges kritikus tömeget elérő, nagy konzorciumokat célzó projektek, amelyek az egyetemeken belül többé-kevésbé önálló tudásközpontokat hoznak létre. A tudásközponti nagyprojektek három fő típusa fordul elő a jelenlegi magyar támogatási rendszerben:

- a) a Regionális Tudásközpont (RET) program témafejlesztő azáltal, hogy egy specifikus témában az ipar bevonásával kiemelkedő kompetenciákat fejleszt;
- b) a KKK program szerződésgeneráló azáltal, hogy az ipari megrendelés értékének felét az állam finanszírozza;
- c) az Asbóth Oszkár-program klaszterképző azáltal, hogy az adott szakterületen az innovációs folyamat valamennyi elemét átfogó projekteket támogat.

Az NKTH 2004. október elején hirdette meg először a Pázmány Péter-programot a regionális tudásközpontok létrehozására és működésének támogatására. A Pázmány Péter program célja az volt, hogy a kutatás-fejlesztési eredmények hasznosítására és az iparral való intenzív együttműködésre regionális tudásközpontok jöjjenek létre, valamint hogy olyan szakterületi és regionális vonzáscentrumokat hozzanak létre, amelyek vállalkozásokkal és más, kutatással, innovációval foglalkozó szervezetekkel együttműködve, nemzetközi színvonalú, fókuszált kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységeket tudnak végezni. Ezek a központok intenzíven együttműködnek a gazdasági szférával, ösztönzőleg hatnak a régiók technológiai és gazdasági fejlődésére. A nyertes tudásközpontok feladata, hogy kutatás-fejlesztési eredményeikből üzletileg hasznos új termékeket, technológiákat hozzanak létre.

1999-ben az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) Kooperációs Kutató Központ (a továbbiakban KKK) néven programot hirdetett meg annak a kormányzati prioritásnak az érvényesítése érdekében, hogy erősítse a felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek és a vállalati szféra kapcsolatát; olyan intézményhálózatot hozzon létre, amelyben megvalósul az oktatás, a K+F, a tudás- és technológiatranszfer stratégiai célú integrációja; továbbá elősegítse valódi műszaki áttörést eredményező, új technológiai tudást létrehozó kutatási programok megvalósítását.

Az Asbóth Oszkár-program keretében olyan területen jönnek létre innovációs klaszterek, amelyek jelentős hatással vannak az ország technológiai és gazdasági fejlődésére. Az Asbóth Oszkár-program célja nemzetközi jelentőségű innovációs klaszterek létrehozásával a húzóágazatok kialakulásának meggyorsítása, ehhez a szellemi, infrastrukturális és gazdasági háttér megteremtése. A program célja továbbá az, hogy az innovációs klaszter működése során átfogja a teljes innovációs láncot az ötlettől a hasznosításig. A program ösztönözní kívánja a tudás- és technológiaintenzív vállalkozások létrehozását és letelepedését, a külföldi tőkebefektetéseket és a high-tech cégek betelepülését az innovációs klaszterek vonzáskörzetébe. Az egyes tudásközpontok meglehetősen önállóan, gyakran igen piactudatosan működnek, ezért nem ritkán terhet jelent számukra a közvetlen egyetemi jelenlét (mindenekelőtt az egyetemi döntéshozatal nehézsége miatt). Ezért már vizsgálják az önállósodás lehetséges formáit az egyetemi érdekek sérelme nélkül.

A Felsőoktatási és Tudományos Tanács az oktatási és kulturális miniszter – a felsőoktatás fejlesztési, finanszírozási és kutatás-fejlesztési kérdéseiben – döntés-előkészítő, véleményező és javaslattevő független szakértői testülete. A Felsőoktatási és Tudományos Tanács a felsőoktatás képzési és kutatási rendszerének társadalmi-gazdasági beágyazottságával, a rendszer fejlesztésével és finanszírozásával kapcsolatos döntések előkészítésében vesz részt, és azok végrehajtásának figyelemmel kísérésében működik közre. A Felsőoktatási és Tudományos Tanács figyelemmel kíséri és elemzi a felsőoktatás és a társadalom kapcsolatát, különösen a munkaerőpiac felsőfokú szakemberigényét. Javaslatot tesz az államilag támogatott képzésbe felvehető éves hallgatói létszámkeretre, annak képzési területek és képzési szintek szerinti eloszlására. Állást foglal a felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolatával összefüggő oktatáspolitikai kérdésekben, prognózisokat készít a várható munkaerő-piaci változásokról, és ezzel kapcsolatban javaslatokat tesz a képzési rendszer korszerűsítésére.

Az országban folyó alap kutatások fő színtere sokáig az 1825-ben alapított Magyar Tudományos Akadémia volt. A második világháborút követően az MTA közvetlen kormányzati felügyelet alá került, így tevékenysége és személyi politikája a korábbi állampárt közvetlen befolyása és felügyelete alá került. A politikai rendszerváltást követően 1991-ben olyan törvényhozási eljárás kezdődött, amelynek eredményeként az MTA visszanyerte függetlenségét, és az alap kutatás legjelentősebben felhatalmazott és elismert támogatójává vált, valamint az átalakuló tudományos politika legfontosabb szereplője lett. A MTA-ról szóló törvény¹⁸ az MTA-nak mint köztestületnek visszaadta szervezeti függetlenségét és meghatározta a szervezet jogait a kutatási infrastruktúrára vonatkozóan.

Az alap kutatás elősegítése érdekében az MTA saját kutatási hálózatot működtet. Ez egyrészt magában foglalja az egyetemektől független külön kutatóintézeteket, másrészt az egyetemek karain működő önálló kutatócsoportokat, amelyeket az MTA támogat.

Az Akadémia a tudományok művelésére kutatóintézeteket létesít, illetve tart fenn a természet- és társadalomtudományok területén, egyéb intézményeket (könyvtár, levéltár, informatikai rendszer stb.) működtet, valamint egyetemi és közgyűjteményi kutatócsoportokat támogat. Jelenleg az akadémiai kutatóintézetek száma 47. A kutatóintézetek működését az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsa (AKT) irányítja. A 30 tagú testület felét az Akadémia közgyűlése, felét az akadémiai kutatóintézetek, kutatóhelyek választják.

Az intézményi rendszer kibővítésében az egyik legjelentősebb változás 1992-ben történt, amikor az OMFB létrehozta a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Alapítványt azzal a céllal, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik előkészítő lépéseként létrejöjjön egy, az Unió országaiban elterjedt, a műszaki és természettudományi alkalmazott kutatás-fejlesztés hatékony végzésére alkalmas intézmény. Az alapítvány nonprofit intézményként működik, és kutatás-fejlesztési tevékenysége az általa létrehozott és tulajdonát képező intézetekben valósul meg. Az intézetek működésének középpontjában alkalmazott kutatási feladatok

¹⁸ 1994. évi XL. törvény a Magyar Tudományos Akadémiáról

végzése áll, az intézetek innovációs tevékenységének célja technológiák fejlesztése, adaptációja és hozzáadott értékkel való transzfer. Új célt tűzött ki az alapítvány maga elé, amikor demonstrációs centrumai létrehozásával egyes korszerű ipari, mezőgazdasági technológiák elterjesztését és oktatását kívánja támogatni. Mindemellett további fontos feladat a globalizálódó piac és K+F által támasztott új igényeknek megfelelni képes kutatók képzése, kiegészítve az egyetemeken folyó PhD-képzést. A témák száma stabilizálódott: noha az egyes témáknak eltérő a futamideje és a feladat keretében elvégzendő kutatómunka mennyisége, összességében az intézetek által művelt témák száma 100 körül mozog.¹⁹

3.2.2. Befektető intézmények

A Magyar Fejlesztési Bank Zrt.-t (MFB) 1991-ben alapították. Az MFB egy speciális hitelintézet, mely részvényeinek 100%-a a magyar állam tulajdonában van. A tulajdonosi jogokat a gazdasági és közlekedési miniszter gyakorolja. Az MFB Zrt. tevékenysége négy, egymástól működésében elkülönülő, de tartalmi, irányítási és vállalkozási szempontból összekapcsolódó területet fog át:

- a) az állami vállalatok, a nemzetgazdasági szempontból meghatározó jelentőségű állami fejlesztések részben vagy egészben állami eszközökből történő finanszírozása;
- b) a magángazdaság gazdaságfejlesztési céloknak megfelelő fejlesztései hitelfinanszírozása;
- c) a különböző nemzetközi fejlesztési segélyeknek a magyar gazdaság fejlesztési céljaira történő becsatornázása, lebonyolítása;
- d) a gazdaságfejlesztési célokkal összhangban különböző állami garanciák és biztosítások nyújtása a Magyarországon működő vállalatok biztonságának elősegítése érdekében.

A Regionális Fejlesztési Holding Zrt. (RFH) az állam kizárólagos tulajdonában lévő vállalkozás, amely részt vesz a kormányzati fejlesztési politika végrehajtásában, különösen a regionális fejlesztési politikában leányvállalatai és országos méretű hálózata révén. Tevékenységeinek célpontjai a kkv-k, helyi önkormányzatok, kistérségi egyesületek, fejlesztési tanácsok és ügynökségek, valamint regionális gazdaságfejlesztési szervezetek. Az RFH céljai a régiók és vállalkozások fejlődésének elősegítése, a foglalkoztatás növelése és a vállalatok közötti, valamint a határokon átnyúló kapcsolatok megerősítése. A kormány az RFH kiemelt feladatának tekinti, hogy az RFH és a társaságai a mikro-, kis- és középvállalkozások, továbbá a helyi önkormányzatok számára projektszervezési, tanácsadási és forrásszervezési tevékenységgel, valamint kiegészítő fejlesztési források biztosításával járuljon hozzá a magyar gazdaság versenyképességének növeléséhez és a területi felzárkóztatás elősegítéséhez. A holding leányvállalataira korábban jellemző volt, hogy befektetési tevékenységet végeztek – egyebek mellett innovatív vállalkozásokba. A legújabb kormánykonceptió értelmében a leányvállalatok esetében előtérbe került a tanácsadási tevékenység, amely meglátásunk sze-

¹⁹ <http://www.bzlogi.hu/bzaka/index.html>

rint hibás koncepció, ugyanis befektetői tevékenységet végző vállalkozásokból hiány van, míg a tanácsadókból túlkínálat. A tanácsadáshoz nem is mindig rendelkeznek a cégek kellő tapasztalattal; egyidejűleg háttérbe szorulhat az innovatív projektekbe történő befektetés. Ezért megítélésünk szerint az RFH jelenleg az útkeresés időszakában van.

3.2.3. Szakmai innovációtámogató szervezetek

A Magyar Innovációs Szövetség, mint szakmai és munkaadói érdekvédelmi szervezet, tevékenységének középpontjában – tagvállalatainak célkitűzéseivel egyezően – az innováció gazdaságélénkítő szerepe áll. A Magyar Innovációs Szövetségnek csak jogi személyek (vállalatok, vállalkozások, kutatóintézetek, egyetemek stb.) lehetnek tagjai.

A Magyar Innovációs Szövetség a szellemi alkotások létrehozását, elterjesztését, illetve átadását, átvételét és gyakorlati hasznosítását – a köztestületként működő kereskedelmi és iparkamarákkal szoros együttműködésben – segíti annak érdekében, hogy növekedjék a vállalatok és velük a magyar gazdaság teljesítménye, jövedelemtermelő képessége, az innováció segítségével felgyorsuljon a modernizáció és ennek eredményeképpen a gazdasági fejlődés. A Magyar Innovációs Szövetség célja, hogy a kutatás, a műszaki fejlesztés és a tervezés során az állandó megújulásra való törekvés a magyar gazdaság növekedését elősegítse. A szövetség mindent elkövet annak érdekében, hogy növekedjék Magyarországon a létrehozott, illetve hasznosított szellemi termékek száma és értéke, a hazai termékekben, gyártmányokban nagyobb mértékben realizálódjanak a szellemi termékek, elsősorban a hazai innovációs eredmények, valamint a technológiatranszfer segítse a gazdasági eredmények javulását, az innovációs eredmények létrehozásának finanszírozási rendszere egyértelműen ösztönző legyen.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) alapvető feladata a lobbizás, a tőke kivitel elősegítése, miközben a kis- és középvállalatok érdekeit védi. A kamara programjában szerepel a gazdasági érdekvédelmi szervezet megújítása, a magyar vállalkozók érdekeinek megóvása, illetve, hogy a kamara szolgáltatásközpontúvá váljék, amelyet úgy kell menedzselni, ahogyan egy nagyvállalatot szokás. Nemzetközi téren a kamara célja a hazai vállalkozói kör külpiaci érvényesülésének segítése, elsősorban az európai integrációra való felkészítés, valamint együttműködési lehetőségek kialakítása a szomszédos országok üzleti köreivel. Említésre méltó a kamarák közötti nemzetközi kapcsolat – már szinte minden környező országgal született kétoldalú együttműködési megállapodás – továbbá az MKIK csatlakozott a CEFTA-országok kamaráinak multinacionális együttműködését biztosító egyezményhez. A MKIK ezenfelül erősíteni kívánja a kamarák részvételét a források felhasználására vonatkozó döntésekben.

A Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) 1948-ban alakult meg. Célja, hogy a szövetséghez tartozó 43 egyesület munkáját koordinálja. Az egyesületi tagok száma együttesen közel százezer; zömmel mérnökök, kutatók, természettudományi,

gazdasági és agrárszakemberek, közgazdászok. Emellett jogi személyek, gazdálkodó szervezetek és vállalkozások is lehetnek az egyesületek tagjai; az egyesületek több ezer céggel, vállalattal, intézménnyel állnak ilyen kapcsolatban. Vannak még olyan cégek, amelyek szintén tagjai a MTESZ-nek. A tagszervezetek aktívan részt vesznek műhelymunkák, társadalmi események megszervezésében stb.

A Magyar Kockázati- és Magántőke Egyesület (MKME) a kockázati és magántőke minden jelentős magyarországi bázisának, azaz anyagi és szellemi forrásának képviselője. Célja az iparág fejlődésének előmozdítása, a szakmai irányelvek kialakítása és betartatása, a szakmai színvonal biztosítása és folyamatos fejlesztése. Az egyesület tagjai között megtalálható minden jelentős magyar vagy Magyarországon is aktív kockázati-tőke-befektető, illetve más – nem tőzsdén jegyzett cégekbe befektető – pénzintézet vagy befektetési vállalat.

Az MKME 1991-ben alakult. Az elmúlt 15 évben jelentős fejlődésen ment keresztül, hiszen az öt taggal alakult szervezet mára már több, mint 75 tagot tömörít. A teljes jogú tagok fő tevékenységként, de legalábbis jelentős mértékben foglalkoznak tőzsdén nem jegyzett társaságokba való befektetések megvalósításával. A társult tagok között olyan cégeket találunk, amelyek elsősorban nem kockázati-tőke-befektetésekkel foglalkoznak, viszont számos, a kockázati tőkések számára nélkülözhetetlen szolgáltatást nyújtanak (például ügyvédek, könyvelők, üzleti tanácsadók).

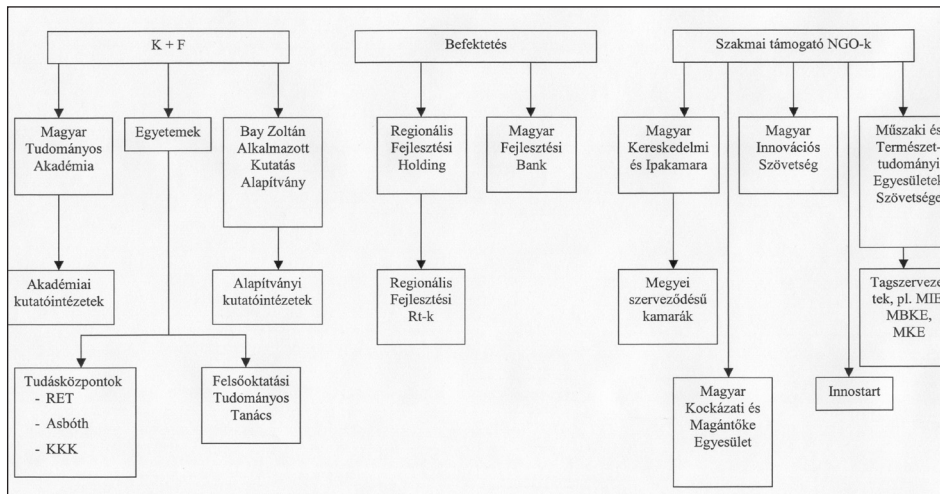
Az egyesület rendszeres szakmai rendezvényein teret biztosít a tagok közötti közvetlen eszmecserére, a szakma aktualitásainak és jövőjének megbeszélésére, illetve a magas szakmai és etikai értékrend kialakítására. A szakma legfontosabb érdek-képviselői szerveként folyamatos egyeztető tárgyalásokat folytat a mindenkori kormánnyal, a pénzügyi és jogalkotó szervekkel és más szakmai szervezetekkel.

Az MKME segíti a kockázati és magántőke koncepciójának hazai megismertetését és elterjesztését, ugyanakkor kapcsolódási pontot teremt a kockázati-tőke-iparág nemzetközi szervezeteivel, ezzel biztosítva a nagyobb tapasztalattal rendelkező országokkal való információcserét. Ami a magyarországi képet illeti, az MKME felmérései alapján²⁰ 2000-ben 47 üzleti tranzakció folytán 111 millió eurót fektettek be, ami 2,4-es átlagos befektetési volumennek felel meg, 2005-ben bár a tranzakciók száma csökkent, a befektetett összeg túllépte a 120 millió eurót, és az átlagos befektetési volumen 5,1-re nőtt.

Az alapítványi formában működő INNOSTART Nemzeti Üzleti és Innovációs Központ 1994-ben kezdte el működését a Magyar Innovációs Szövetség kezdeményezésére az Üzleti és Innovációs Központ [*Business and Innovation Centres (BICs)*] mintájára, mely több mint tizenöt éve jelen van az Európai Unióban. A vállalkozások fejlődése és a támogatási rendszer fejlesztése érdekében az INNOSTART mint közhasznú szervezet döntő szerepet játszik országszerte a BIC-koncepció és know-how elterjesztésében.

²⁰ Dr. Judit Karsai: Development of the Hungarian Venture Capital and Private Equity Market. January – November, 2005, HVCA 8th Annual Conference; Budapest, November 17, 2005

Az INNOSTART feladatai a legígéretesebb innovatív projektek azonosítása, szakértelme és szolgáltatásai útján ezek sikereinek és üzleti hasznosításainak támogatása, tanácsadás és az innovációs park szolgáltatásain keresztül kedvező infrastruktúra és újszerű környezet nyújtása. Továbbá olyan innovatív kultúra és környezet kiépítése és fenntartása, amely ösztönzi és támogatja a helyi és regionális kezdeményezéseket, valamint a nemzetközi együttműködéseket.

2. ábra: A magyar K+F+I intézményrendszer nem kormányzati szervei

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A jelen munkában ismertettük a magyar nemzeti innovációs rendszert alkotó főbb jogszabályokat és legfontosabb intézményeket. Megállapítható, hogy létrejött az innovációs politika végrehajtásához és az innováció elősegítéséhez szükséges állami közreműködés jogi és intézményi háttere. Külön is kiemelendő, hogy a 2006. július 1-jével életre keltett Nemzeti Fejlesztési Ügynökség a kutatás-fejlesztést és az innovációt mint prioritást a legmagasabb döntéshozatali szintre emelte. Az alapvetően helyes innovációs politika végrehajtása azonban nem problémamentes, ennek vannak egyszerű, a végrehajtók nem optimális működésében keresendő okai, de vannak nemzetközi tendenciákra és az innováció természetére visszavezethető problémák is.

A K+F+I finanszírozás forrásait – helyesen – pályázati úton, versenyalapon osztják ki. Nem kellően transzparens azonban a rendszer, ami nem növeli az innovatív szereplők elé-

gedettséget, bizalmát és fejlesztési kedvét. A tervezés hibái következtében a pályázatok nem teljesen felelnek meg a pályázók tényleges igényeinek és a szakterület gazdaságtanából adódó követelményeknek, ezért az új rendszer már sújtja az alapkutatást, de még nem érződik a hatása például a szabadalmak, a *spin-off* vállalkozások vagy a technológiaintenzív munkahelyek számában.

A közfinanszírozású kutatóhelyeken létrehozott szellemi tulajdonnal való gazdálkodást, a *spin-off* vállalkozások alapítását gátolják az Áht. kincstári vagyponra vonatkozó rugalmatlan szabályai. Az innovációs törvényben megfogalmazott célokkal összhangban álló jogszabály-módosítás keretében a kutatóhelyeknek széles körű rendelkezési jogot kell biztosítani e szellemi alkotások tekintetében.

Részben az innováció multidiszciplináris karakteréből, de részben magas kommunikációs értékéből következik, hogy nem sikerült az innovációs ügyeket egyetlen témához rendelni, ennek megfelelően hiányzik az EU irányában az egységes miniszteriális fellépés is. Ezt remélhetőleg enyhíti majd a már említett Nemzeti Fejlesztési Ügynökség.

Az egyetemi technológiatranszfer-irodák működése lehetne sokkal hatékonyabb is, ha rendelkezésükre bocsátanák azt a néhány százmillió forint állami támogatást, ami az alapvető működésükhöz, a kvalifikált menedzserek betanításához és megtartásához, illetve az aktív technológiatranszferhez szükséges. Végül megemlítjük, hogy a reform három éve természetesen nem lehet elegendő a *science parki* alapú innovációs pólusok kiépítéséhez, de a tervezésnek és a politikának még aktívabbnak kell lennie a koncepció erősítésében.

További felhasznált irodalom

- K. Balázs: Transition Crisis in the Hungarian R&D Sector. *Economic Systems*, 1994. 18. sz., 282–306. o.
- Dr. Ficsor Mihály: Az innovációs törvényről – jogászai szemmel. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 110. évf., 1. sz. 2005. február
- A. Havas (ed.): Innovation policy in six candidate countries. *Innovation policy profile: Hungary*, 2001, ADE, Louvain-la-Neuve
- Dr. István Molnár – Dr. Norbert Buzás: On the Threshold of the Innovation Act: the Development of the Institutional Characteristics of Hungary's NSI (National System of Innovation) from the Change of the Political System until Today. *AIPPI Proceedings*, 2003, 117–138. o.
- Dr. Németh Gábor: Megszületett az innovációs törvény. *Hírlevél a szellemi tulajdon védelméről*, 2. évf. 1. sz., 2005, 10. o.
- Dr. Németh Gábor: Útmutató a közfinanszírozású kutatóhelyek szellemi tulajdon-kezelési szabályzatainak elkészítéséhez. *Hírlevél a szellemi tulajdon védelméről*, 2. évf., 3. sz., 2005, 5–6. o.

Papanek G. (ed.): A magyar innovációs rendszer főbb összefüggései (On the Context of Hungarian System of Innovation). OMFB, Budapest, 1999

Posteinerné Toldi Márta: Hatósági szolgáltatások, ügyfélszolgálati intézkedések és minőségbiztosítás bevezetése a Magyar Szabadalmi Hivatalban. MIE-előadás, Eger 2006. május 17–18.

Török Á.: A K+F diffúziós rendszere Magyarországon (Diffusion system of R&D in Hungary), Külgazdaság, 1996. 5. sz. 63–72. o.

A Nemzeti Innovációs Rendszer kormányzati továbbfejlesztése (Governmental Development of the National System of Innovation). www.meh.hu

Science, Technology and Innovation Policies: Hungary. OECD, Paris, 1993

<http://www.mtesz.hu/02szovetseg/02frindex.htm>

<http://www.innovacio.hu>

<http://www.innostart.hu>

<http://www.innotech.hu>

<http://www.hvca.hu>